

GÜMRÜK BİRLİĞİ SONRASI TÜRKİYE'NİN DİŞ TİCARETİNİN REKABET GÜCÜ

Öğuzhan TÜRKER*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, SITC gruplamasına giren tüm sektörlerde gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü ne şekilde etkilediğini ortaya koymaktır. Rekabet gücünün ölçümünde "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" yönteminden yararlanılmıştır. Analiz dönemi olarak 1990-2005 seçilmiştir. Bu dönem 1990-1995 ve 1996-2005 olmak üzere iki alt döneme ayrılmıştır. Analizlerimiz iki çarpıcı sonuç ortaya çıkarmıştır. Birincisi, gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü genel olarak artırmadığı şeklindedir. İkincisi ise, bazı ürün gruplarında gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücüne olumlu katkı sağlamakla birlikte, Türkiye'nin bu ürünlerde yine düşük bir rekabet gücü sergilediğidir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Gücü, Gümrük Birliği, Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler.

COMPETITIVENESS OF TURKEY'S FOREIGN TRADE AFTER CUSTOMS UNION

ABSTRACT

The aim of this paper is to present how Customs Union affects Turkey's foreign trade in regards of all sectors which are in SITC classification. Revealed Comparative Advantage was used to measure the competitiveness. Analysis period is 1990-2005. This period was divided two sub-period as 1990-1995 and 1996-2005. Our analysis has found out two remarkable results. First, Customs Union generally hasn't raised Turkey's competitiveness. Second, although Customs Union has contributed positive effect on Turkey's competitive power at some sectors, Turkey had low competitiveness at the same sectors.

Keywords: Competitiveness, Customs Union, Revealed Comparative Advantage.

GİRİŞ

Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında, sanayi ürünlerinde 1996 yılında başlayan gümrük birliği, Türkiye'de üretilen sanayi ürünlerinin birden bire AB'nin rekabeti ile karşılaşmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 kararları ile dış ticaretini liberalleştirme kararı alan Türkiye'de, gümrük birliği sürecine kadar liberalleştirme hareketleri yavaş seyretmiş, ancak gümrük birliği ile kaçınılmaz olmuştur. Türkiye-AB gümrük birliğinin Türk ekonomisi üzerinde çeşitli dinamik etkiler doğurduğu bilinmektedir. Gümrük birliklerinin dinamik etkilerinden başlıcaları; rekabet gücünün değişimi, sanayileşme hızının artması, ölçek ekonomilerine ulaşılması ve bazı sanayi sektörlerinde daha ileri teknolojilerin kullanılmasıdır.

İthalatın gümrük birliği ile serbest bırakılması, ülkede üretilen ürünlerin benzerlerinin Türkiye'ye ithalini kolaylaştırmıştır. Bu gelişme sonucunda, daha farklı biçim ve kalitedeki ürünleri kullanan tüketicinin refahı artarken, yerli üreticiler AB firmalarının rekabeti ile karşılaşmışlardır. Rekabet edebilen firmalar, ölçek ekonomilerine ulaşırken, rekabet gücüne sahip olmayanlar piyasadan çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu tür firmaların piyasadan çekilmesi; üretimin azalması, istihdamın düşmesi ile bu firmaların bağlı oldukları sektörlerle ileri ve geri bağlantısı olan sektörlerde iş kayıplarına yol açmıştır.

Bu bağlamda gümrük birliği ve benzeri herhangi bir ekonomik entegrasyona dahil olan ülkelerde rekabet gücünün önemi ortadadır. Sadece ekonomik entegrasyona dahil olan ülkelerde değil, dış ticaretini liberalize ederek dış ticarete açılan tüm ülkelerde rekabet gücü önem kazanmaktadır. Çünkü bu ülkeler rekabet gücüne sahip oldukları alanlarda ölçek ekonomilerine ulaşarak dış ticaretin olumlu etkilerinden yararlanırken, rekabet güçlerinin olmadığı alanlarda önemli kayıplara uğramaktadırlar.

Gümrük birliğine bağlı olarak dış ticarete açılma sürecinden sonra, çeşitli sektörler itibariyle Türkiye'nin rekabet gücünde meydana gelen değişim, çok sayıda çalışmada ele alınmıştır. Ne var ki, bu çalışmalarda Türkiye'nin rekabet gücü az sayıda spesifik sektör ele alınarak analiz edilmiştir. Bu çalışmada diğer çalışmalardan farklı bir yaklaşım izlenmiş, Türkiye'nin rekabet gücünde meydana gelen değişim Standart Endüstri-

* Araş. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü

Yerel Mal Grublaması'nda (Standard Industrial Trade Classification: SITC) yer alan mal grupları itibariyle ele alınmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın konusunu, gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücü üzerindeki etkisi oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, SITC grublamasına giren tüm sektörlerde gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü ne şekilde etkilediğini ortaya koymaktır.

Rekabet gücünün ölçümünde "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" yönteminden yararlanılmıştır. Analizlerde 1990-2005 dönemi ele alınmış; 1990-1995 arası gümrük birliği öncesi dönem olarak adlandırılırken, 1996-2005 dönemi gümrük birliği sonrası dönem olarak değerlendirilmiştir. Analizlerde kullanılan veriler, OECD'nin web sayfasından derlenmiştir. Gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin rekabet gücünde meydana gelen değişim, gümrük birliğinin başlangıç yılından önce AB'ne tam üye olan 15 ülkenin rekabet gücünde meydana gelen değişim ile karşılaştırılmıştır.

Makale dört bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmından sonra yer alan ilk bölümde rekabet gücünün ölçülmesi amacıyla geliştirilen formüller ele alınacaktır. İkinci bölümde kullanılan yöntem ve veriler hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü bölüm, her bir ürün grubu itibariyle gümrük birliği sürecinde rekabet gücünde meydana gelen değişimi analiz etmektedir. Dördüncü bölüm, sonuç ve değerlendirmeye ayrılmıştır.

I. REKABET GÜCÜNÜN ÖLÇÜLMESİ: LİTERATÜR

Literatürde uluslararası rekabet gücü mikro (işletme ve endüstri) ve makro (ülke) olmak üzere iki bakış açısından hareketle tanımlanmıştır. Mikro yaklaşımda ülkedeki işletmeler arasındaki rekabet ve bu rekabetin ulusal ve uluslararası pazardaki etkileri incelenirken, makro yaklaşımda ülkenin uluslararası rekabetteki konumu üzerinde durulmuştur (Çivi, 2001:22).

Rekabet gücü ile ilgili yapılan çalışmalarda Türkiye'nin rekabet gücü az sayıda spesifik sektör ele alınarak analiz edilmiştir. Demir (2001), Eroğlu ve Özdamar (2006) gibi yazarlar Türk beyaz eşya sektörünün rekabet gücünü; Saraçoğlu ve Köse (2000), Bulu vd. (2007) gibi yazarlar gıda sektörünün rekabet gücünü; Kanoğlu ve Öngüt (2003), Dilber (2004), Kök ve Çoban (2005), Çakmak (2005) gibi yazarlar tekstil sektör-

rünün rekabet gücünü; Kesbiç vd. (2005) tarım sektörünün rekabet gücünü; Gürpınar ve Barca (2007) mobilya sektörünün rekabet gücünü etüt etmişlerdir.

Rekabet gücü firma ve endüstri düzeyinde ya da ulusal seviyede çeşitli yaklaşımlarla belirlenmeye çalışılmış, geliştirilen çeşitli formüllerle ve endekslerle ölçülmüştür. Rekabet gücünün ölçümü amacıyla geliştirilen bu yaklaşımlarda rekabet gücünü belirlediği düşünülen değişkenler ve göstergeler kullanılmıştır (Atik, 2005:61).

Burada rekabet gücünün ölçümü amacıyla geliştirilen yaklaşımlar, ticari performans ve piyasa payı göstergeleri, verimlilik ve maliyet göstergeleri, Uluslararası Yönetim Geliştirme Enstitüsü göstergeleri, Dünya Ekonomik Forumu göstergeleri ve İngiltere Ticaret ve Sanayi Departmanı göstergeleri olmak üzere beş başlık altında ele alınacaktır.

A. TİCARİ PERFORMANS VE PİYASA PAYI GÖSTERGELERİ

Piyasa payı ve dış ticaret göstergelerine dayalı olarak rekabet gücünü ölçmek amacıyla çeşitli formüller geliştirilmiştir. Burada rekabet gücü tek bir ürün veya ürün grubu için hesaplanmakta ve dış ticaret verilerine dayanmaktadır (Aktan ve Vural, 2004a:65). Bu grup altında yer alan ölçütler; Ticari Performans Ölçütü (TPÖ) ve Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi (AKÜE)'dir.

1. Ticari Performans Ölçütü

Ticari performans ile kastedilen, ihracatın ithalat karşısındaki göreceli durumudur. Ticari performans; rekabet gücünün firma, endüstri veya ulusal düzeyde ele alınmasına bağlı olarak çeşitli düzeyler için ölçülebilir. Ticari performansın ulusal düzeyde ele alınması durumunda, TPE şu şekilde formüle edilebilir (Aktan ve Vural, 2004a:65):

$$TPE_j = \frac{\sum_i^k X_i^j}{\sum_i^k M_i^j} \quad (1)$$

(1) nolu eşitlikte yer alan değişkenler şu şekilde açıklanabilir:

$$X_i^j = \text{"j" ülkesinin "i" ürünündeki yıllık toplam ihracatı}$$

$$M_i^j = \text{"j" ülkesinin "i" ürünündeki yıllık toplam ithalatı}$$

$i = 1, 2, \dots, k$; "k" dünya ticaretinde ticarete konu olan malların sayısı

$j = 1, 2, \dots, n$; "n" ticaret yapan ülkelerin sayısı

Firma, endüstri ya da ülke bazında yapılan hesaplama sonucunda $TPE > 1$ ise, ilgili seviyede rekabet gücünün yüksek olduğu düşünülür.

2. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Endeksi

Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler Yaklaşımı (Revealed Comparative Advantage), ulusal rekabet gücünü belirlemede yaygın olarak kullanılan yaklaşımlardan biridir. Bu yaklaşımda ülkelerin belirli ürünlerdeki görelî ihracat performansları belirlenmeye çalışılmaktadır.

İlk olarak Liesner tarafından ortaya atılan AKÜ yaklaşımı daha sonra Balassa tarafından geliştirilmiş ve yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Balassa tarafından önerilen ölçüt, aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Balassa, 1965):

$$AKÜ_{ij} = \frac{\left(\frac{X_{ij}}{X_{it}} \right)}{\left(\frac{X_{wj}}{X_{wt}} \right)} \quad (2)$$

X_{ij} : i ülkesinin j malı ihracatı,

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatı,

X_{wj} : diğer ülkelerin j malı ihracatı

X_{wt} : diğer ülkelerin toplam ihracatı

olarak gösterilmektedir. Balassa tarafından geliştirilen bu formülede, bir endüstrideki ihracatın ülkenin toplam ihracatı içindeki payı hesaplanıp, aynı endüstrideki dünya ihracatının toplam dünya ihracatı içindeki payına oranlanmaktadır.

Elde edilen endeks değerinin birden büyük olması durumunda, ülkenin ele alınan alanda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olduğu kabul edilmektedir. Hesaplanan endeks değerinin birden küçük çıkması durumunda ise, ilgili ülkenin o malın üretiminde rekabet gücünden yoksun olduğu düşünülmektedir (Yeats, 1985:61).

B. VERİMLİLİK VE MALİYET GÖSTERGELERİ

Verimlilik ve maliyet rekabet gücünün ölçülmesinde en fazla kullanılan iki unsurdur. Maliyetler içinde en fazla hesaba katılan birim emek maliyetleridir.

Bazı iktisatçılar, rekabet gücünü belirlemede, emek maliyetleri yerine daha kapsamlı bir yaklaşım olan yurt-içi kaynak maliyetlerini kullanmaktadırlar. Bu yaklaşımda, ihracat yaparak döviz kazanmanın kaynak maliyeti, ithal ikamesi yoluyla döviz tasarrufu sağlamanın kaynak maliyeti ile karşılaştırılmaktadır (Töre, 1995:38).

Yurt-içi kaynak maliyeti yaklaşımında rekabet gücünü belirlemek için sektörlerin yurt-içi kaynak maliyetlerinin zaman içindeki seyrine bakılmaktadır. Yurt-içi kaynak maliyeti zaman içinde azalan sektörlerin rekabet gücü yüksek; yurt-içi kaynak maliyeti artan sektörlerin ise rekabet gücü düşük sektörler olduğu kabul edilmektedir.

C. ULUSLARARASI YÖNETİM GELİŞTİRME ENSTİTÜSÜ'NE GÖRE REKABET GÜCÜNÜN ÖLÇÜMÜ

Uluslar arası Yönetim Geliştirme Enstitüsü (International Institute for Management Development-IMD) her yıl Dünya Rekabet Yıllığı (World Competitiveness Report) adı verilen bir yayında ülkeleri rekabet güçlerine göre sıralamaktadır. IMD ülkeleri rekabet güçlerine göre sıralamada ekonomik yapı, siyasi yapı, ülkelerin alt yapıları, kültürleri, dünya ekonomisine entegre olma dereceleri başta olmak üzere çeşitli gruplar altında toplanan çok sayıda gösterge kullanılmaktadır.

IMD'nin uluslararası rekabet gücünü ölçmede kullandığı değişken gruplarından başlıcaları; yurt-içi ekonominin genel durumu, dışa açıklık düzeyi, kamu sektörünün yapısı ve hükümet politikaları, finans sektörünün yapısı, altyapı, yönetim, bilim ve teknoloji ile insan gücüdür.

D. DÜNYA EKONOMİK FORUMU GÖSTERGELERİ

Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum), her yıl Global Rekabet Raporu (Global Competitiveness Report) adı altında bir rapor yayınlamaktadır. Raporda ülkelerin uluslar arası rekabet güçleri “Global Rekabet Endeksi” yardımıyla ölçülmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu, Global Rekabet Endeksi'ne ilave olarak iki farklı endeks daha düzenlemektedir. Bunlardan birincisi, Büyüme Rekabet Gücü Endeksi (Growth Competitiveness Index); ikincisi, İşletme Rekabet Gücü Endeksi (Business Competitiveness Index) olarak bilinir.

Büyüme Rekabet Gücü Endeksi üç unsurdan oluşmaktadır. Bunlar: Makroekonomik çevrenin kalitesi, ülkedeki kamu kurumlarının yapısı ve ülkenin teknolojik alt yapısı.

Global rekabet endeksinde kullanılan değişkenler; dışa açıklık, devletin ekonomideki rolü, mali piyasalar, altyapı, teknoloji, yönetim, işgücü ve sivil kurumlar olmak üzere sekiz ana grupta toplanmıştır.

E. İNGİLTERE TİCARET VE SANAYİ DEPARTMANI TARAFINDAN GELİŞTİRİLEN GÖSTERGELER

İngiltere Ticaret ve Sanayi Departmanı (Department of Trade and Industry) belirlediği rekabet gücü göstergeleri ile hem İngiliz ekonomisindeki gelişmeleri takip etmekte hem de G7 ülkeleri karşısında İngiltere'nin rekabet gücünü belirlemektedir. Yapılan analizler, hem hükümete politikalar ve önceliklerle ilgili bilgiler sunmakta hem de İngiliz özel sektörüne temel alanlarda üretkenliği artıracak öneriler teklif etmektedir.

İngiliz Ticaret ve Sanayi Departmanı tarafından belirlenen rekabet gücü göstergeleri şu dört grupta toplanmıştır (DTI, 2003):

- İş çevresi

Rekabet göstergeleri; Mal ve hizmet ticaretinin gayri safi yurt içi hasıladaki payı, gayri safi yurt-içi hasılanın yüzdesi olarak yabancı sermaye yatırımları, temel mal gruplarının fiyatları, gaz ve elektrik fiyatlarında meydana gelen değişimdir.

- Kaynaklar

Rekabet gücü açısından bir ülkenin sahip olduğu kaynakları ortaya koymak amacıyla kullanılan değişkenlerden başlıcaları şu şekilde sıralanabilir (DTI, 2003:30-43): Okur-yazarlık oranı, eğitim seviyeleri itibariyle en son alınan eğitim, eğitim türlerine göre eğitim süreleridir.

- *İnovasyon Süreci*

İnovasyon sürecini karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amacıyla kullanılan verilerden bazıları ise şunlardır (DTI, 2003:52-70): Yenilik için işletmelerin yaptıkları harcamalar, alınan patentler, yeni ürün geliştiren firmaların oranı, yenilik için bilgi kaynakları, firmalar arası teknoloji anlaşmaları, son beş yılda hızlı büyüyen firmaların oranıdır.

- Sonuçlar ya da Rekabet Gücü Çıktıları

“Sonuçlar” kısmı ya da rekabet gücünün “çıktıları” olarak adlandırılabilir. Değişkenlerden bazıları ise, kişi başına gelir, kişi başına gelir artış hızı, kişi başına bölgesel gelir, çalışılan saat başına elde edilen gelir, işgücü başına düşen gelir, kadın ve erkek işgücünün istihdam oranları, bilgiye dayalı sektörlerde yaratılan katma değer, orta ve yüksek teknoloji ürünlerin ihracatıdır (DTI, 2003:71-79).

II. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Bu çalışmada yöntem olarak rekabet gücü literatüründe sıklıkla kullanılan “açıklanmış karşılaştırmalı üstünlükler” yöntemi kullanılmıştır. Analiz dönemi olarak 1990-2005 yılları arası seçilmiştir. Gümrük Birliği'nin etkisini ortaya koymak amacıyla söz konusu dönem “Gümrük Birliği öncesi” ve “Gümrük Birliği sonrası” olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Gümrük Birliği öncesi dönem 1990-1995 yıllarını, Gümrük Birliği sonrası dönem ise 1996-2005 yıllarını kapsamaktadır. Analizde kullanılan veriler OECD'nin web sayfasından elde edilmiş ve tarafımızdan ortalamaları alınarak tablolştırılmıştır.

Analize konu olan ülkeler, Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başlandığı 1996 yılına kadar Avrupa Birliği'ne (AB) üye olan ülkelerden ve Türkiye'den oluşmaktadır. Bu ülke grubunun seçilmesinin nedeni Gümrük Birliği'nin öncesinde ve sonrasında daha sağlıklı bir karşılaştırma yapmaktır. 1996 yılından sonra AB'ye üye olan ülkeler Gümrük Birliği'nden önceki rekabet gücünü yansıtmayacaktır.

III. BULGULAR VE YORUM

A. CANLI HAYVANLAR VE GIDA MADDELERİ

Tablo 1'de canlı hayvan ve gıda maddeleri itibarıyla ülkelerin rekabet güçleri verilmiştir. Buna göre, söz konusu mal grubunda rekabet gücü ortalama olarak en yüksek ülke, İzlanda'dır. Bu ülkeyi sırasıyla Yunanistan, Hollanda ve İspanya takip etmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde rekabet gücü ortalama 2.41 iken, bu rakam GB sonrası 1.88'e düşmüştür. Ancak, Türkiye bu mal grubundaki rekabet gücü açısından yüksek seviyeli ülkeler arasındadır. Bunun nedeni, Türkiye'nin canlı hayvanlar ve gıda maddeleri üretimine uygun bir faktör donanımına sahip olmasıdır.

Tablo 1: Canlı Hayvanlar ve Gıda Maddeleri

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,38	0,68
Belçika	1,37	1,40
Danimarka	3,23	3,22
Finlandiya	0,31	0,30
Fransa	1,53	1,46
Almanya	0,57	0,62
Yunanistan	2,69	2,73
İzlanda	10,44	11,03
İrlanda	2,63	1,38
İtalya	0,68	0,80
Lüksemburg	..	0,79
Hollanda	2,30	2,19
Portekiz	0,52	0,70
İspanya	1,67	2,04
İsveç	0,23	0,39
Türkiye	2,41	1,88
İngiltere	0,61	0,58

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

GB: Gümrük Birliği

B. İÇKİLER VE TÜTÜN

Tablo 2'de içkiler ve tütün maddeleri grubunda ülkelerin rekabet güçleri yer almaktadır. Tablodan da görüleceği üzere, rekabet gücü yüksek diğer ülkeler arasında Fransa, Hollanda ve Portekiz yer almaktadır. Türkiye'nin rekabet gücü, GB öncesinde ortalama 2.47 iken, bu rakam 1.82'ye gerilemiş ve Türkiye'nin rekabet gücü azalmıştır. Bu gruptaki ürünlerde Türkiye'nin rekabet gücünü kaybetmesinin en önemli nedeni, ürettiği tütün kalitesinin dünya ortalamasına göre düşük olmasıdır.

Tablo 2: İçkiler ve Tütün

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,47	1,32
Belçika	0,79	0,81
Danimarka	0,92	1,11
Finlandiya	0,24	0,23
Fransa	2,64	3,05
Almanya	0,55	0,68
Yunanistan	4,77	5,11
İrlanda	1,75	1,33
İtalya	1,01	1,46
Lüksemburg	..	2,58
Hollanda	2,02	2,65
Portekiz	2,38	2,62
İspanya	1,30	1,65
İsveç	0,19	0,52
Türkiye	2,47	1,82
İngiltere	2,12	2,33

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

C. AKARYAKIT HARIÇ, YENİLMİYEN HAMMADDELER

Tablo 3'de akaryakıt hariç, yenilmeyen hammaddeler itibarıyla ülkelerin rekabet güçleri verilmiştir. Buna göre, söz konusu mal grubunda rekabet gücü ortalama olarak en yüksek ülke Finlandiya'dır. Bu ülkeyi İsveç, Yunanistan, Hollanda ve Portekiz takip etmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde rekabet gücü ortalama 1.00 iken, bu rakam GB sonrası 0.78'e düşmüştür. Türkiye ile benzer rekabet gücüne sahip başka bir ülke, Belçika'dır.

Tablo 3: Akaryakıt Hariç, Yenilmeyen Hammaddeler

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	1,02	0,89
Belçika	0,63	0,71
Danimarka	1,01	1,11
Finlandiya	2,25	2,11
Fransa	0,63	0,62
Almanya	0,43	0,47
Yunanistan	1,43	1,77
İrlanda	0,65	0,39
İtalya	0,24	0,30
Lüksemburg	..	0,49
Hollanda	1,35	1,46
Portekiz	1,66	1,23
İspanya	0,65	0,64
İsveç	1,96	1,78
Türkiye	1,00	0,78
İngiltere	0,40	0,41

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

D. MADENİ YAKITLAR, YAĞLAR VB. İLGİLİ MADDELER

Tablo 4'de madeni yakıtlar, yağlar vb. ilgili maddeler itibariyle ülkelerin rekabet güçleri sunulmuştur. 1990-1995 yılları arasında rekabet gücü en yüksek ülke 1.25 ile Hollanda iken, 1996 sonrasında rekabet gücü en yüksek ülke 1.08 ile Yunanistan olmuştur. Söz konusu mal grubunda rekabet gücü nispeten yüksek olan ülkeler İngiltere, Danimarka ve Belçika'dır. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde rekabet gücü ortalama 0.23 iken, bu rakam GB sonrası 0.19'a düşmüştür. Kısacası, bu mal grubunda Türkiye'nin çok fazla rekabeti yoktur. Türkiye'ye en yakın ülke 0.18'lik rekabet gücü değeriyle Almanya'dır.

Tablo 4: Madeni Yakıtlar, Yağlar vb. İlgili Maddeler

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,16	0,24
Belçika	0,54	0,52
Danimarka	0,47	0,66
Finlandiya	0,35	0,38
Fransa	0,37	0,33
Almanya	0,18	0,18
Yunanistan	1,12	1,08
İrlanda	0,08	0,05
İtalya	0,26	0,22
Lüksemburg	..	0,04
Hollanda	1,25	0,99
Portekiz	0,49	0,27
İspanya	0,43	0,35
İsveç	0,38	0,35
Türkiye	0,23	0,19
İngiltere	0,88	0,86

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

E. HAYVANSAL VE BİTKİSEL KATI VE SIVI YAĞLAR VE MUMLAR

Tablo 5'de hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ve mumlar itibariyle ülkelerin rekabet güçleri ele alınmıştır. 1990-2005 yılı arasında söz konusu mal grubu itibariyle rekabet gücü ortalama olarak en yüksek ülke, Yunanistan'dır. Yunanistan bu mal grubunda tüm ülkelerden açık ara öndedir. Bu ülkeyi sırasıyla İspanya, Hollanda ve Türkiye takip etmektedir. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde rekabet gücü ortalama 2.90 iken, bu rakam GB sonrası 1.55'e gerilemiştir.

Tablo 5: Hayvansal ve Bitkisel Katı ve Sıvı Yağlar ve Mumlar

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,13	0,19
Belçika	1,03	0,93
Danimarka	0,91	1,10
Finlandiya	0,17	0,25
Fransa	0,51	0,46
Almanya	0,54	0,53
Yunanistan	9,13	7,64
İrlanda	0,19	0,11
İtalya	0,85	1,07
Lüksemburg	..	0,03
Hollanda	1,66	1,88
Portekiz	1,00	1,24
İspanya	3,08	2,94
İsveç	0,28	0,39
Türkiye	2,90	1,55
İngiltere	0,23	0,28

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

F. BAŞKA YERDE BELİRTİLMİYEN KİMYA SANAYİ ÜRÜNLERİ

Tablo 6'da başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri itibariyle ülkelerin rekabet gücü katsayıları verilmiştir. Türkiye'nin GB'den önceki rekabet katsayısı 0,49 iken, GB'den sonra bu oran 0,41 olmuştur. Yani Türkiye'nin bu ürün grubunda rekabet gücü azalmıştır. GB'den önce söz konusu ürün grubunda rekabet gücü en yüksek ülke İrlanda (2,04), en düşük ülke ise Yunanistan'dır (0,47). GB'den sonra İrlanda bu rekabet avantajını artırarak sürdürmüştür. GB'den sonra bu ürün grubunda Türkiye rekabet gücü en düşük ülke olmuştur.

Tablo 6: Başka Yerde Belirtilmeyen Kimya Sanayi Ürünleri

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,97	0,92
Belçika	1,71	2,15
Danimarka	0,99	1,15
Finlandiya	0,72	0,67
Fransa	1,53	1,57
Almanya	1,41	1,31
Yunanistan	0,47	0,90
İrlanda	2,04	3,46
İtalya	0,79	0,96
Lüksemburg	..	0,67
Hollanda	1,64	1,63
Portekiz	0,52	0,55
İspanya	0,90	0,98
İsveç	0,88	0,95
Türkiye	0,49	0,41
İngiltere	1,53	1,44

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

G. BAŞLICA SINIFLARA AYRILARAK İŞLENMİŞ MALLAR

Tablo 7'da başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar itibariyle ülkelerin rekabet gücü katsayıları verilmiştir. Türkiye'nin GB'den önceki rekabet katsayısı 1,79 iken, GB'den sonra 2,01 olmuştur. Yani Türkiye'nin bu ürün grubunda rekabet gücü artmıştır. GB'den önce söz konusu ürün grubunda rekabet gücü en yüksek ülke Finlandiya (2,55), en düşük ülke ise İrlanda'dır (0,41). GB'den sonra da bu ülkelerin sıraları değişmemiştir. Finlandiya'nın rekabet gücü azalmış (2,26) ancak birinciliğini yine korumaktadır. İrlanda'nın rekabet gücü ise daha da düşmüştür (0,19). İşlenmiş mallarda Türkiye'nin rekabet gücünün artması olumlu bir gelişmedir. Bu durum, Türkiye'nin katma değeri yüksek ürünler üretmesi anlamına gelmektedir.

Tablo 7: Başlıca Sınıflara Ayrılarak İşlenmiş Mallar

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	1,84	1,65
Belçika	1,62	1,51
Danimarka	0,69	0,72
Finlandiya	2,55	2,26
Fransa	1,02	0,99
Almanya	1,03	0,99
Yunanistan	1,35	1,40
İrlanda	0,41	0,19
İtalya	1,37	1,46
Lüksemburg	..	3,07
Hollanda	0,78	0,72
Portekiz	1,47	1,64
İspanya	1,20	1,20
İsveç	1,51	1,42
Türkiye	1,79	2,01
İngiltere	0,92	0,87

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

H. MAKİNA VE ULAŞTIRMA ARAÇLARI

Makine ve ulaştırma araçları itibariyle ülkelerin rekabet gücü katsayıları Tablo 8'de incelenmiştir. Türkiye'nin GB'den önceki rekabet katsayısı 0,23 iken, GB'den sonra 0,52 olmuştur. Yani Türkiye'nin bu ürün grubunda rekabet gücü 2 kattan daha fazla artmıştır. GB'den önce söz konusu ürün grubunda rekabet gücü en yüksek ülke Almanya (1,29), en düşük ülke ise Yunanistan'dır (0,15). GB'den sonra da bu ülkelerin sıraları değişmemiştir. Almanya'nın rekabet gücü azalmış (1,26) ancak birinciliğini yine korumaktadır. Yunanistan'ın rekabet gücü artmış, ancak yine son sıradadır (0,19).

Tablo 8: Makina ve Ulaştırma Araçları

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	1,01	1,05
Belçika	0,73	0,70
Danimarka	0,67	0,68
Finlandiya	0,81	1,03
Fransa	1,02	1,05
Almanya	1,29	1,26
Yunanistan	0,15	0,28
İrlanda	0,79	0,86
İtalya	0,97	0,93
Lüksemburg	..	0,65
Hollanda	0,64	0,82
Portekiz	0,57	0,82
İspanya	1,09	1,02
İsveç	1,04	1,10
Türkiye	0,23	0,52
İngiltere	1,07	1,09

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

İ. ÇEŞİTLİ MAMUL EŞYA

Tablo 9'da çeşitli mamul eşya itibariyle ülkelerin rekabet gücü katsayıları verilmiştir. Türkiye'nin GB'den önceki rekabet katsayısı 2,22 iken, GB'den sonra 2,17 olmuştur. GB'den önce söz konusu ürün grubunda rekabet gücü en yüksek ülke Portekiz (2,40), en düşük ülke ise Finlandiya'dır (0,48). GB'den sonra Portekiz rekabet avantajını kaybetmiş (1,86) ve Türkiye (2,17) bu ürün grubunda ilk sırada yer almıştır. Türkiye'nin rekabet gücü katsayısı düşmesine rağmen Portekiz'in rekabet gücü katsayısı daha fazla düştüğü için, Türkiye diğer ülkelere karşı bir rekabet avantajı yakalamıştır. GB'den sonra Finlandiya yine rekabet gücü en düşük ülke konumunda kalmıştır.

Tablo 9: Çeşitli Mamul Eşya

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	1,02	1,03
Belçika	0,64	0,73
Danimarka	1,20	1,28
Finlandiya	0,48	0,43
Fransa	0,77	0,79
Almanya	0,81	0,79
Yunanistan	1,70	1,46
İrlanda	1,09	0,93
İtalya	1,70	1,65
Lüksemburg	..	0,96
Hollanda	0,69	0,82
Portekiz	2,40	1,86
İspanya	0,67	0,78
İsveç	0,61	0,64
Türkiye	2,22	2,17
İngiltere	0,95	0,96

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

J. SITC'DE HİÇ BİR YERDE SINIFLANDIRILMAMIŞ EŞYA VE MAMULLER

SITC'de hiçbir yerde sınıflandırılmamış eşya ve mamuller itibariyle ülkelerin rekabet gücü katsayıları Tablo 10'da sunulmuştur. Türkiye'nin GB'den önceki rekabet katsayısı 0,03 iken, GB'den sonra 0,10 olmuştur. Yani Türkiye'nin bu ürün grubunda rekabet gücü 3 kattan daha fazla artmıştır. GB'den önce söz konusu ürün grubunda rekabet gücü en yüksek ülke İsveç (2,67), en düşük ülke ise Türkiye'dir (0,03). GB'den sonra da bu ülkelerin sıraları değişmemiştir. İsveç'in rekabet gücü azalmış (1,63) ancak birinciliğini yine korumaktadır. Türkiye'nin ise rekabet gücü artmış ancak son sırayı Portekiz ile paylaşmıştır (0,10).

Tablo 10: SITC'de Hiç Bir Yerde Sınıflandırılmamış Eşya ve Mamuller

Ülkeler	GB Öncesi Ortalama (1990-1995)	GB Sonrası Ortalama (1996-2005)
Avusturya	0,13	0,27
Belçika	1,22	0,76
Danimarka	1,87	1,44
Finlandiya	0,09	0,27
Fransa	0,12	0,12
Almanya	0,89	1,17
Yunanistan	0,63	0,57
İrlanda	1,79	1,45
İtalya	0,51	0,34
Lüksemburg	..	0,75
Hollanda	1,55	0,11
Portekiz	0,10	0,10
İspanya	0,25	0,53
İsveç	2,67	1,63
Türkiye	0,03	0,10
İngiltere	0,97	0,54

Kaynak: OECD, Micro Trade Indicators, <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007

SITC grupları itibariyle, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin rekabet gücüne etkisi ile ilgili yapmış olduğumuz analizler şu sonuçları ortaya koymuştur:

i) “Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri”, “içkiler ve tütün”, “akaryakıt hariç yenilmeyen maddeler”, “madeni yakıtlar, yağlar vb. ilgili maddeler”, “hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ve mumlar”, “başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri” ve “çeşitli mamul eşya” gruplarında Türkiye'nin rekabet gücü, Gümrük Birliği sonrasında düşmüştür. Bu ürünlerin çoğu tarımsal ürün grubunda olduğu için, Gümrük Birliği'ne dahil olmayan bu ürünlerde Türkiye'nin rekabet gücünün düşmesi, Türkiye'nin bu mal gruplarında teknolojik yenilikleri takip etmemesi ile açıklanabilir.

ii) “Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar” ile “makine ve ulaştırma araçları”nda Türkiye'nin rekabet gücünün az da olsa yükselmesi olumlu bir gelişmedir. Çünkü, Türkiye'nin katma değeri yüksek ürünlerde rekabet gücü kazanması sanayileşme hızının artması anlamına gelmektedir.

SONUÇ

Ne şekilde olursa olsun, ekonomik entegrasyonlar entegrasyona katılan ülkelerde önemli dinamik etkilere yol açarlar. Literatürde yer alan dinamik etkilerden başlıcaları; rekabet gücünün değişimi, ölçek ekonomileri, sanayileşme hızının artması ve teknolojik gelişmedir. Bu makalede gümrük birliklerinin dinamik etkilerinden biri olan rekabet gücü üzerinde durulmuştur. Türkiye-AB gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücü üzerindeki etkisi; gümrük birliği öncesi ve gümrük birliği sonrası olarak adlandırılan iki dönem ele alınarak incelenmiştir.

Rekabet gücü literatürde farklı göstergelerle ölçülmüştür. En yaygın kullanılan göstergeler; ticari performans ve piyasa payı göstergeleri ile verimlilik ve maliyet göstergeleridir. Az sayıda değişken kullanılarak hesaplanan bu göstergeler yanında, çeşitli kurumlar tarafından geliştirilen ve çok sayıda değişkeni barındıran başka göstergeler de mevcuttur.

1990-2005 döneminin ele alındığı analizlere 1996 tarihinden önce AB'ne tam üye olan 15 AB üyesi ve Türkiye dahil edilmiştir. Gümrük birliği sürecinde Türkiye'nin rekabet gücünde meydana gelen değişim, aynı dönemde bu ülkelerin rekabet gücünde meydana gelen değişimlerle karşılaştırılmıştır. Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler yönteminde yararlanarak Standart Endüstriyel Mal Gruplaması içinde yer alan sektörlerin rekabet güçleri ölçülmüştür.

Gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücüne etkisi ile ilgili analizlerimiz iki çarpıcı sonuç ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki, gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücünü genel olarak artırmadığı şeklindedir. Çünkü, pek çok sektörde gümrük birliği sonrası daha düşük rekabet gücü endeksleri ortaya çıkmıştır. Bu sektörler: Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, içkiler ve tütün, akaryakıt hariç yenilmeyen maddeler, madeni yakıtlar yağlar vb., hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar ve mumlar, başka yerde belirtilmeyen kimya sanayi ürünleri ve çeşitli mamul eşyadır.

Ulaştığımız ikinci sonuç şudur: Bazı ürün gruplarında gümrük birliği Türkiye'nin rekabet gücüne olumlu katkı sağlamakla birlikte, Türkiye bu ürünlerde yine düşük bir rekabet gücü sergilemektedir. Gümrük

birliği sürecinde rekabet gücü artan sektörler: Başlıca sınıflara ayrılarak işlenmiş mallar ile makine ve ulaştırma araçlarıdır.

Gümrük birliğinin Türkiye'nin rekabet gücüne önemli bir katkı sağlamaması, Türkiye'nin giderek açık bir pazar olması anlamına gelmektedir. Rekabet gücünü kaybeden tüm sektörlerde daha fazla üretim düşüşü yaşanacak, buna bağlı olarak gelir ve istihdam azalacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin rekabet gücünü artıracak çabalara hız vermesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Ar-Ge, ürün geliştirme, yenilik süreçlerine önem verilmelidir.

KAYNAKÇA

- AKTAN, Coşkun Can ve İ. Y. VURAL; (2004a), **Rekabet Gücü ve Rekabet Stratejileri**, Rekabet Dizisi 2, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can ve İ. Y. VURAL; (2004b), **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, Rekabet Dizisi 1, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- AKTAN, Coşkun Can ve İ. Y. VURAL; (2004c), **Rekabet Gücü ve Türkiye**, Rekabet Dizisi 3, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Yayınları, Ankara.
- ATİK, Hayriye; (2005), **Yenilik ve Ulusal Rekabet Gücü**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- BALASSA, B.; (1965), "Trade Liberalisation and Revealed Comparative Advantage", **The Manchester School of Economic and Social Studies**, 33, ss.99-123.
- BULU, Melih; İ. Hakkı ERASLAN ve Mehmet BARCA; (2007), "Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi**, 9(1), ss.311-335.
- ÇAKMAK, Özge Aynagöz; (2005), "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler ve Rekabet Gücü: Türkiye Tekstil ve Hazır Giyim Endüstrileri Üzerine Bir Uygulama", **Ege Akademik Bakış Dergisi**, 5(1-2), ss.65-76.
- ÇİVİ, Emin; (2001), "Rekabet Gücü: Literatür Araştırması", **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 8(2), , ss.21-38.
- DEMİR, İbrahim; (2001), **Türkiye Beyaz Eşya Sanayinin Rekabet Gücü ve Geleceği**, DPT Yayınları, Ankara.
- DİLBER, İlkay; (2004), "Tekstil ve Konfeksiyon Sanayinin Rekabet Gücü", **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, 11(2), ss.85-97.
- DTI; (2003), **UK Competitiveness Indicators**, Second Edition, London: DTI, Economics and Statistics Directorate.
- EROĞLU, Ömer ve Gökhan ÖZDAMAR; (2006), "Türk İmalat Sanayinin Rekabet Gücü ve Beyaz Eşya Sektörü Üzerine Bir İnceleme", **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, 11, ss.85-104.
- GÜRPINAR, Koray ve Mehmet BARCA; (2007), "Türk Mobilya Sektörünün Uluslararası Rekabet Gücü Düzeyi ve Nedenleri", **Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2(2), ss. 41-62.
- KANOĞLU, Neşe ve Ç. Emrah ÖNGÜT; (2003), **Dünyada ve Türkiye'de Tekstil-Hazır Giyim Sektörleri ve Türkiye'nin Rekabet Gücü**, DPT Yayınları, Ankara.

- KESBİÇ, C. Yenal; Ercan BALDEMİR ve Sibel DOĞAN; (2005), "Rekabet Gücü Ölçümü Ve Önemi: Türk Tarım Sektörü İçin Bir Analiz", İstanbul Üniversitesi, **VII. Ulusal Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu**, İstanbul.
- KÖK, Recep ve Orhan ÇOBAN; (2005), "Türkiye Tekstil Endüstrisi ve Rekabet Gücü: AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Bir Analiz Örneği (1989-2001)", **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, 228, ss. 68-81.
- OECD, **Micro Trade Indicators**, İnternet Adresi; <http://stats.oecd.org/> Erişim Tarihi: 16.10.2007
- SARAÇOĞLU, Bedriye ve Nezir KÖSE; (2000), **Bazı Gıda Sanayilerinin Uluslararası Rekabet Gücü: Makarna, Bisküvi ve Un Sanayi**, Proje Raporu, Ankara.
- TÖRE, N.; (1995), "Rekabet Gücü ve Ölçülmesi", Anadolu Sanayinin Rekabet Gücü ve Üniversite-Sanayi İşbirliği, **İkinci Ulusal İktisat Sempozyumu**, Türkiye Ekonomi Kurumu Yayını, Ankara.
- YEATS, A.; (1985), "On the Appropriateness of the Revealed Comparative Advantage Index: Implications of a Methodology Based on Industry Sector Analysis", **Weltwirtschaftliches Archiv**, 121(1), ss.61-73.